

LES ORDINACIONS DE L'HOSPITAL GENERAL DE 1514

FRANCESC RIERA VAYREDA
Director de l'Arxiu i Biblioteca del Consell de Mallorca

La problemàtica hospitalària i de beneficència pública a Mallorca a la baixa edat mitjana i començaments de l'època moderna ha estat escassament estudiada.¹

Suposam que l'interès per aquest tipus d'investigacions ha estat aturat per la manca d'unes fonts prou conegudes i organitzades adequadament.

A l'Arxiu del Consell de Mallorca es conserven part de les fonts documentals de l'Hospital General,² que en el moment actual s'estàn organitzant; creim que aviat podran ésser suficientment conegudes i aprofitades pels estudiosos.

Pensam que la utilització d'aquests arxius pot facilitar una aproximació més real a l'època de la fundació de l'Hospital General.

El 29 de maig de 1456 un reial privilegi del rei Alfons V donava les facultats necessàries per erigir un nou hospital que es definirà com a General³.

Sembla que la iniciativa i l'entusiasme partiren del pare Bartomeu Catany, custodi del convent de Jesús, anomenat pel rei jutge àrbitre i conservador de l'Hospital General, el qual li donà ple poder i facultats per afegir els altres hospitals al General.⁴

Arran d'aquest privilegi i de la butlla de Calixt III donada a Roma a 3 de juny de 1458,⁵ es varen unir els hospitals de Sant Andreu, Santa Magdalena, Nostra Sen-

yora de Gràcia, Santa Catalina i Sant Llàtzer o dels «Masells».⁶ La dotació de l'Hospital General es va constituir per tots els béns d'aquests hospitals.

El treball que presentam és la transcripció d'un reglament de 1514 per al govern i l'administració de l'Hospital. Aquest document es troba al *llibre de Visites, elections y inventaris* de l'Arxiu General del Consell de Mallorca.⁷ És una còpia extreta del *llibre de Determinacions del Gran i General Consell*.⁸

Segons Casimir Urech i Cifre aquest document és el primer que fa referència al govern econòmic de l'Hospital General.⁹

La necessitat d'ordenar l'establiment hospitalari sembla la raó fonamental donada pel Gran i General Consell a fi de dictar els capítols que regirien l'Hospital. L'acta de dia 12 de desembre de 1514 ens diu el següent:

«Magnífichs y honorables consellers la causa per que sou así convocats es per que so informat de persones dignes de fe com lo spital general del present regne va mal y leva mal orde per mals regidors en gran detriment dels pobres malalts de aquell...».¹⁰

Les ordinations, per consegüent, estructuraren tota l'administració i el personal de l'establiment hospitalari, les seves funcions i els salaris dels treballadors.

Aquesta important reestructuració i nova reglamentació ens poden ajudar a comprendre com era probablement el sistema de gestió de l'Hospital, des de la seva creació, i com quedà estructurat a partir d'aquesta.

«Die martis XII mensis decembris anno a Nativitate Domini MDXIII.

En nom de Deu sic, y de la Gloriosissima e intemerada Verge Sancta Maria e de tots los sanets e de tots los sanets, e sanctes de paradís y de la gloriosa sancta Praxedis cors sanet de Mallorques.

Lo molt spectable e noble senyor don Michel de Gurrea mestre sala, conseller del molt alt catholich e molt poderos príncep nostre senyor, e per se gran e catholica magestad flochtinent general e governador en lo regne de Mallorca e illas adjacents, e los magnífichs jurats del dit regne iniubilants constinuament en la refformatio, conservatio e augment dels hospitals de la present ciutat e regne, e que los pobres de aquells sien degudament e ab la cura e diligencia ques pertany regits e governats així en lo temporal com en lo spiritual, que es de major consideratio per lo be e salut de las animas, e encare per a evitar e excloure en lo govern e regiment dels dits hospitals tota suspició de frau han fets e concertats los capítols del tenor següent.

Primerament, seran elegits quiscun any dos regents en lo dit Hospital los quals tindran principalment la administratio de aquell, axí com quiscun pare de familia es acostumat tenir y administrar la casa y familia sua. Lo hu dels quals sera militar e home regit officí de jurat, e lo altre sera ciutada e home regit officí de jurat de maça. E entraran en dit officí lo die que dexaran la juraria, que es lo endema de saneta Lucía, quiscun any ne sera remogut hun dels vells e regiran un nou e un vell, tos temps militar y ciutada e llur officí sera biennial axí com son los advocats de la Universitat, e, juraran en lo introhit de llur officí haverse be y lealment en la administració de dit Hospital, e servar las cosas deius exposadas sens algun salari.

E primo que los regents rebran ensemps e faran albara de rebuda al clavari de la Consignatio dels censals que dit Hospital te, y reb sobre dita Consignatio e Universitat e los dits censals per lo dit clavari seran girats en la taula als dits regents, ço es, als dos in simul.

Item que nos pusquen los dits regents llevar de la dita taula quantitats algunas quels seran giradas, axí per lo clavari com per llur procurador e altres qualsevol per-

sonas, sino que aquellas hajan a distribuir ab polissas per ells fahedores als qui volran fer dits pagaments per lo dit Hospital.

Item que ditas polissas sien fetas de ma del notari e scriva racional de dit Hospital, e en aquella se firmen los dos regents o lo lu de ells en cars que fos absent lo altre, e que de la dita absentia fasse mensio lo dit notari ab la polissa.

Item que lo regent ciutada sie tingut manar e tenir lo llibre e lo compte de totas las entradas y exidas de dit Hospital.

Item que lo regent militar sie tingut fer los acaptas de la part forana per despesa de las quals acostuma la Universitat pagar quiscun any vint y sinch lliuras.

Item que dit regent militar hage de rebre tots los forments de dit Hospital axi de censals com de almoynes, e posar aquells dins lo lloch dedicat de dit Hospital, e fer compte de aquells mitgensant lo notari y scriva racional com dits forments son estats posats en dit Hospital.

Item que dit forment sie tingut tancat per lo dit regent militar a mesura donat e lliurat al majordom qui tindra carrech de ferlo molre.

Item que quiscun anny hajan a dar compte en poder dels comptadors universals de totas las entradas y exidas a la fi del anny ab lo llibre que hauran manat lo compte.

Item que en cars de quitatio de algun censal que sera quitat a dit Hospital, sien tinguts dits regents donar noticia de dita quitatio al spectable senyor llochtinent general, y als magnifichs jurats. E aquells diners de dita quitatio no pusecan tocar ni desprendre en alguna manera sens expres consentiment del dit senyor llochtinent y magnifichs jurats.

Item que quiscun mes lo derrer divendres del mes paguen a totas las didas qui volran venir a esser pagadas, e façen dits pagaments mitgensant lo notari racional qui tindra lo compte de aquellas e convidaran dits regents als magnifichs jurats si volrran assistir en dits pagaments.

Item que fet lo compte lo dit die de totas las didas qui vindran per esser pagadas, se fasse una polissa ab la qual feta una summa universal, se lleven tots els diners de ditas didas e per los dits regidors e continent se distribuesquen e compartesquen a quiscuna la sua part. E que sien tingudas las didas de la Ciutat a aportar aqui la criatura que tindran quant vindran per esser pagadas, e si seran de la part forana hajan de aportar polissa firmada, e que sia del vicari, firmada del balle com tenen la criatura. Los altres pagaments dels officials de la Casa y de las medicinas se faran de sis en sis mesos en la forma de sus dita.

Item tindran facultat los dits regents de posar officials en la Casa y remourels quant ben vist los sera, encare que no serviran be llur officí e crearne de nous a coneguda llur.

Prior

Item es en dita Casa y Hospital un prior ab sis altres preveres instituits per mosen Torrella ab cert salari, e per quant es estada dexa feta specialment al dit Hospital. De aqui avant lo dit prior tindra carrech de fer continua residentia en dit Hospital, e en absentia dels regents mirara en totas cosas com a sobrestanta dels altres officials de la Casa.

Item procurara y exortara dit prior a algunas personas del present regne, signantment algunas senyoras, ques dispongan en anar a fer acapta per la Ciutat per la vida dels pobres, e no res menys procurara de fer filar per amor de Deu per a fer roba per dit Hospital.

Item tindran carrech dit prior de pendra separadament e interrogar los pobres qui entraran en dit Hospital que denuncien las robas y bens que tindran, e apres ne fara relatio al notario rational per ço que fasse nota en lo llibre dedicat par adaçò. E si lo dit prior no faia e servara totas las cosas de sus ditas sera remogut, e en lloch subrogat un altre prior per los dits regents, lo qual rebra lo salari acustumat.

Vicari y preveras

Mes avant seran en dit Hospital axí com son stats continuament un vicari e tres preveras ordinaris, los quals tindran carrech dels officis de confessar y donar tots los sacraments als pobres y visitar quiscun die dos vegades los malalts y malaltes, e fer missas y sepulturas per los morts y encars que lo passier no bastas a fer son officí li ajudaran en tot lo que sera menester.

Passier

Item es y sera en dit Hospital un prevere ja instituit ab çert salari per mossen Jaume Joan Çaforteza, lo qual tindra carrech de lletgir las passies, e fer recordant las cosas de la anima als malalts quant staran al pas de la mort fins que sien morts y passats de aquesta present vida.

Notari rational

Item haura en dit Hospital un notari rational lo qual tindra un compte particular de las didas y assistira en los pagaments de aquellas.

Item notara los infants que seran lletsats en dit Hospital, lo die, los senyals y lo nom, y los albarans que porteran per ço que no sien cambiats.

Item notara los pobres, orats y oradas que entraran en dit Hospital.

Item fara manifest de las robas dels pobres, per ço que si se hauran de restituir las restituesca, e si faran vendre las vene, y que los preus en la taula als dits regents.

Item fara compte de totas las despesas grossas de la Casa, ço es de las compras de vi, de forment y altres cosas de importancia.

Item fara compte dels officials y de llurs salaris, e dels pagaments ques faran.

Item fara de ma sua las polissas de tots los pagaments que los regents volran fer.

Item tindra lo manifest de totas las robas del dit Hospital.

Item investigara, exhigira pervenints de obras pias puy no sien diners de las acaptas, e de aquellas haura un sou per lliura de salari.

Item fara tots los actes havent respecte al dit Hospital axí contractes com altres. Y per son officí haura de salari X lliures, are son XXV lliures.

Item sera specialment procurador ad lites, de totas las causas del dit Hospital.

Item fara compte dels diners qui procehiran de las acaptas, la hora que seran trets de la caixa y seran deposats en la taula.

Bassiners

E perque nos pusque fer algun frau en los almoynas sera instituit que en la sglesia del dit Hospital stiga plantada una caixa ab duas claus, la una de las quals sera en poder dels regents, l'altra en poder del jurat qui haura de succehir a officí de regent, e los bassiners ordinaris que son sis, ço es, un per la Seu y sinch parrochias de la present Ciutat sien tinguts cada mes, ço es, lo derrer dijous del mes que sera lo die ans que paguen a las didas, donar compte del que hauran replegat a dits regents, las quals dits regents en presentia de dits bassiners hajen de metre dits

diners en la caixa de las almoynas, e, los bassiners de la part forana de quatre en quatre mesos sien tinguts de donar lo matex compte a dits regents e en llur presentia posar dits diners en la dita caixa de la qual seran trets en presentia de dits regents y de dos jurats y del notari rational, e deposats en continent en dita taula, y sera uberta dita caixa tantas vegadas com sera necessari entre lo anny.

Majordom

Item sera en dit Hospital un majordom lo qual continuament stara en dit Hospital e tindra mitgensant manifest fet per lo notari rational totas las robas, immobles qui seran en dit Hospital de las quals donara raho y compte quiscun anny als dits regents mitgensant dit notari.

Item tindra carrech de rebre dels regents lo forment ques menjara en dit Hospital a mesura, y fara molre aquell al moliner y mirara molt en lo dit forment, ço es, en lo dar de aquell al dit moliner, e mirara molt en lo cobrar de ell la farina, de manera que no si fasse algun frau e donarlo ha apes en el forner, e fets tots en sayts cobrara a pes lo dit pa tost temps en presentia dels dits regents, o de alguns de ells, e en absentia de aquells en presentia del prior de la Casa.

Item tindra carrech de comprar totas las cosas necessarias per la despesa del dit Hospital quotidiana, com es carn, peix y altres virtualles ordinaries.

Cascun die dara compte del que haura despes aquella jornada en poder dels dits regents e en presentia dels dits regents, o del prior tornara pesar en lo dit Hospital la carn que haura comprada per los dits pobres y horats, per ço que no si pusque fer algun frau.

Item tindra carrech y comanda special de tots los orats.

Item tindra en comanda tota la roba dels pobres.

Item tindra carrech las horas acostumadas de fer aparellar de menjar e de donar lo dinar e lo sopar als pobres e assistir en lo menjar de aquells, y ajudara al servir de la taula, lo salari seu seran XXV lliures.

Mare dels infants

Sera elegida una dona ques dira mare dels infants e stara continuament en dit Hospital, e tindra special carrech y comanda de vestir, despullar, colgar e donar a menjar a tots los infants petits fins que sien mesos ab altri.

Item tindra carrech dels infants qui seran llansats en lo Hospital de pendre aquells y donarlos a la dida, e en dema ferne la relatio al notari, per ço quel continue en lo llibre dedicat, e cercara dida per aquells ensemps ab lo majordom, VIII lliures del salari y la despesa, ara son VI lliures.

Mare de las oradas

Item en cars que en dit Hospital y hagues tant nombre de oradas que fos necessari de provehir de una persona qui tingues special carrech de aquellas, sera elegida una dona qui sera mare de ditas oradas, tindra salari VII lliures y la despesa, are no hia.

Donas de casa

Item per quant es necessari que en dit Hospital haje cert nombre de donas qui fassen las feynas continuas de dit Hospital com es rentar, fer bugades y ajudar a la cuyna, metre taules fer llits, y altres feynes qui quotidianament concorren, seran

conduidas dues donas las quals faran llur habitatio en dit Hospital, e ensemps ab alguns pobres qui son aptes a fer servitut faran ditas feynes, e, no bastant ditas duas donas, ne sera conduida una altra si sera menester, e cade una tindra salari de VI lliures y la despesa, are no ni ha sino dones de casa.

Cuynera

Item sera en dit Hospital una done la qual sera cuynera e tindra carrech de tota la cuyna, y de coure tot lo menjar dels pobres y malalts ab adjutori de las donas de casa, si ella no bastave a fer son offici, son salari seran VII lliures y la despesa, are son sis lliures.

Infermers

Item sera en dit Hospital un infermer lo qual donara recapta als malalts, y una infermera la qual donera recapte a las malaltas axi de menjar y beure com encare de las medicinas quels seran ordenadas per los metges, e tindran aquells nets y ben conrats y servits segons Deu y llur conçentia, hauran de salari cade hu de ells X lliures y la despesa, ara son XXIII lliures.

Reboster

Item sera en dit Hospital un reboster, lo quan tindra comanda del rebost de dit Hospital, ço es, que per are las taules y desara aquellas e donera del dit rebost totas las vituallas neçessarias, y specialment tindra carrech de molrre lo blat en lo molí de Casa, e dar compte de la farina a pes segons lo que haura pesat lo forment, lo salari seu sera XII lliures y la despesa.

Fórner

Item haura en dita Casa un forner per a pastar y coure lo pa, y fer ensayt del pes de la farina ab lo pa, e tornar aquell a pes y fara compte della sendra y sego posaran en la caixa de las almoynes en presentia dels dits regents, lo salari del dit forner seran VIII lliures, are son XII lliures.

Dida

Item per los infants qui seran llensats en dit Hospital tindran en aquell contínuament una dida, la qual donera a mamar a dits infants fins quels sie donada dida propria, e tindra salari de XII lliures y la despesa, are son VI lliures.

Metge i chirurgia

Seran en dit Hospital un metge y un chirurgia per visitar quiscun die los malalts dos vegadas, e ordenantlos las medicinas neçessarias haura de salari lo metge XII lliures, e lo chirurgia X lliures, e los qui vuy son seran exhortats que fassen be llur offici, si no que altres sien de nou elegits, are son XIII lliures quiscu.

Apothecari

Item sera conduit un apothecari per totas las medicinas del dit Hospital, e fara compte de aquellas, e segons aquell sera pagat de sis en sis mesos lo die ques fara lo pagament dels altres officials, sera per are elegit Joan de Sanct Joan, are te de salari lo apothecari qui esta en la botiga de Casa XV lliures y la despesa.

Advocat

Item per las causas tocants al dit Hospital axí agents com deffenents sera un advocat continuu, ço es, lo advocat extraordinari de la Universitat e no haura salari algu, e lo magnífich misser Pere Joan Çaforteza qui ses offert amore Dei de vida sua advocar dit Hospital sens salari algu, are te de salari VIII lliures.

Capellans

Item tots preveres ordinaris y vicari hauran cade lu vuyt lliures de salari y la despesa en Casa, axí com es practicat y seran elegits com dites per los dits regents en la forma de sus dita.

Item los preveres extraordinaris y lo prior hauran cade lu de ells XVI lliures de salari e no haura la despesa, e si per cars los que vuy son no volian servir per XVI lliures, seran ne elegits altres que servescan per dit salari, are son XXX lliures.

Jurament

Item que totas las ditas personas de sus elegidas en lo introhit de llur offici hajen de prestar jurament de servir be y lealment en poder del spectable llochtinent general, o de sos officials.

Procurador

Item tindra dit Hospital un procurador per exhigir los censals qui no seran sobre la Universitat, e deposara tots los diners en la taula de la Universitat e solta dels dits regents, e sera tingut a depositar tantost que haura rebut fins en quantitat de deu lliures e son offici sera triennal y sera elegit per lo spectable llochtinent general y magnífichs jurats y regents, tindra empero facultat lo dit spectable senyor llochtinent general si lo dit procurador sera estat en dit trienni leal, abil y suffiçient de atorgarli un altre trienni, e per aquell confirmarlo en dita procura y donera quiscun anny compte en poder dels contadors universals, e, haura per son salari a raó de dos sous per lliura, e de dos sous per quartera de forment. Are nos paga del forment sino un sou per quartera.

Item si per avant apparra per major reformatio del dit Hospital deure esser anyadits altres capitols als precedents sie facultat del dit spectable y noble senyor llochtinent general y magnífichs jurats no *** ni alterada la substantia dels dits capitols anedir, e, aiustar en aquells tot lo quels parega conforme al be de aquell.

E publicada las ditas ordinations en dit Consell, lo dit spectable llochtinent general ensemps ab lo regent y advocat fiscal se isqueren de de aquell. E en conti-nent fonch llesta una supplicatio, la qual presentá lo regent mossen Joanot Babiloni canonge com a regent elegit per part del capitol, apres de la publicatio de la qual lo magnífich mossen Berenguer de Galiana, jurat en cap, en nom de tots sos companyons dix magnífichs senyors ja haven enteza la prepositio per sa spectable y noble senyoria feta, y las ordinaçions çirca la reformatio del dit Hospital de sus publicadas, axí no resta sino proçehir en fer vostra bona deslberatio.

Sobre las quals prepositions y ordinations per sa spectable senyoria y magnífichs jurats fetas fonch conclus, diffinit y determinat per lo dit Gran y General Consell que per esser las ditas ordinations tant bonas y sanctes çirca la reformatio del dit Hospital, que aquellas sien abressades, tingudas y observadas ad litteram y que de aquellas no sie dada notiçia y fet motiu als dits regents canonges de la Seu de Mallorca.

Transumptum huiusmodi in hiis quinque papiri foliis presentí comprehenso contentum sumptum fuit fideliter ab eius originali descripto et continuato in libro determinationum dicti anni MDXV, recondito et reservato in Curia Domus Jurarie Universitatis Civitatis et regni Maioricarum, in cuius transumpti manu alterius fideliter scripti et cum dicto originali comprobati fidem, fuit appositum sigillum commune dicte Universitatis per me Jacobum Moranta notarium et dicte Universitatis scribam die XXX mensis aprilis anno a Nativitate Domini MDLXVIII».

NOTAS

¹ L'any 1878 Casimir Urech i Cifre publicà el llibre *Hospital General de las islas Baleares*; els senyors J. Lopez Molina i R. Esteban de Abizanda publicaren l'any 1961 *El Hospital Provincial de Baleares: 1456-1961*. Altres treballs, a nivell de petites aportacions, s'han anat publicant al BSAI; finalment, el professor Pau Cateura Bennàsser ha publicat recentment un treball *Sobre la fundación y dotación del Hospital de San Andrés, en la ciudad de Mallorca, por Niño Sans*.

² L'Arxiu de l'Hospital està dividit entre l'Arxiu General del Consell de Mallorca i l'Arxiu del Regne de Mallorca des de l'any 1983, en què li fou lliurat en dipòsit. Creim que aquesta situació anòmala ha de solucionar-se, i la documentació d'aquesta institució ha d'estar definitivament a un dels dos arxius, per evitar trencaments de les sèries documentals i duplicitat d'esforços.

³ ARM. Llibre de San Pere, F. 164.

⁴ Antonio Furió y Sastre. *Memorias para servir a la Historia eclesiástica, general, política de la Provincia de Mallorca*. Palma: Impr. de Salvador Savall, 1820. Pàg. 120.

⁵ Existeix un exemplar imprès d'aquesta butlla a l'Arxiu General del Consell de Mallorca, llig. 5939.

⁶ AGCM, llig. 4096.

⁷ AGCM, llib. 6049.

⁸ ARM. Actes del Gran i General Consell, núm. 22.

⁹ Casimiro Urech y Cifre. *El Hospital Provincial de las islas Baleares*. Palma: Impr. de Pedro José Gelabert, 1878. Pàg. 34.

¹⁰ ARM. Actes del Gran i General Consell, núm. 22, F. 31.